

SOMAI JÓZSEF

A GAZDASÁGI KOOPERÁCIÓ ESÉLYEI A SZÉKELYFÖLDÖN

Egy másfél milliós népnek a fennmaradási igénye, bármilyen történelmi, gazdasági, művelődési körülmény között, több mint jogos. Jelen dolgozatban abból a kijelentésből indulunk ki, hogy az erdélyi magyarság megmaradásának gazdasági minimumai sincsenek meg.

Tudjuk, hogy a romániai magyar közösség gazdasági esélyeit megjósolni, de még megtervezni is igen nehéz. Az olyan országos jellegű átlagok, mint a GDP, inflációs ráta, költségvetési hiány, külkereskedelmi mérleg, államháztartási deficit, munkanélküliségi ráta stb. mind hatnak a kisközösségek fejlődési kurzusára, azonban mégiscsak egy ország teljes gazdasági állapotát tükrözik. Ezek a mutatók regionálisan is biztosan eltérnek az országos átlagtól, de egy nemzeti közösség tekintetében egyenesen kifejezhetetlenek, legyen az akár másfél milliós lélekszámú is, mert hiányzik az önkifejezéshez szükséges infrastruktúra és az önszabályozhatósági feltételek. Tehát íme ezért nem beszélhetünk önálló erdélyi magyar gazdaságról sem. Ennek az utóbbi kérdésnek a nézeteit az erdélyi gazdasági és politológus szakemberek már jó néhány évvel ezelőtt ütköztették.¹ Ebben az országos és világpolitikai konstellációban a kisebbség, konkrétan a magyar közösség önálló gazdasági életéről tárgyaltalan beszélni. Elsősorban azért, mert a termelés–fogyasztás–termelés körforgalmában a termelő általában nem célozhat meg csak egyetlen etnikai fogyasztórteget, vagy a fogyasztót csak is etnikumdeterminált termék használatára korlátozni nonszensz, hiszen a belső és külső piac bonyolult és széles kapcsolatrendszere a „gazdasági életet” etnikumközivé minősíti.

Az imént említett vitában sem a vitaindító, sem a számos hozzászóló kategorikus választ nem adott a felvetett kérdésre, mert ez annál bonyolultabb társadalmi összefüggéseket takar, hogy egyértelmű válasszal zárhatnánk az amúgy olyan kérdést, amelyet gazdasági jelenségeket kutatók méltán választhatnák akár ma is elemzés tárgyául.

Bár nem vállalkozhatunk most ennek a nagy kérdésnek a mélyebb elemzésére, azonban a „nincs önálló etnikum” jellegű gazdasági élet mellett elsősorban a termelés–értékesítés–fogyasztás körforgásának a vizsgálata adja meg a mindenki számára egyszerűsített logikai magyarázatot. A kérdés megoldásához abból indulunk ki, hogy a *termelés* maga, elvben lehet etnikumhoz

kötődő, amennyiben a munkáltató és a foglalkoztatott egyaránt egy etnikumhoz tartozik. Ami viszont a gyakorlatban ritka eset – valójában elképzelhetetlen többségi–kisebbségi közösségekben, sőt egyben diszkriminatív jellegű is lehet, különösen vegyes lakosságú területeken –, hogy az *értékesítésnek* egyáltalán nem lehet etnikai kötődöttsége. A piacgazdaságban a profitorientáltság az irányadó, s a megmérettetés a piacon történik a felkínált áru fajtája, a nyújtott szolgáltatás ára, minősége és egyéb elvárások függvényében, semmiképpen sem az eladó hovatartozása a meghatározó. A *fogyasztás* is lehetne elvben etnikumorientált, amennyiben eladó–vevő éppen ugyanazon etnikumhoz tartozó lenne, azonban a gyakorlatban, szintén a piaci törvények uralma alatt, az előbb említett értékesítési feltételek uralkodnak.

Ezek után úgy tűnik, hogy hibás maga a kérdésfeltevés, azonban egy nemzeti kisebbség esetében, ha még két kérdést megvizsgálunk, a válasz nem egyértelmű. Az egyik a gazdasági szereplők kérdése, legyen az emberi vagy intézményi tényező, a másik a fennmaradás alapvető kérdése, a vagyonosodás. Ez a két tényező viszont lehet etnikumhoz kötődő, és szükségszerűen alakítja ki az illető közösség számára a maga érdekvédelmi intézményrendszerét, amelyek viszont teljes egészében az önállóság jeleit hordozzák. Az utolsó tizenhárom év alatt az erdélyi magyar civil társadalom, gazdasági érdekvédelmi szerepkörrel ellátott, majdnem az egész gazdasági területet átfogó szervezeti keretet hozott létre.

A fenti tételek a tömbmagyarságban élők gazdálkodására is vonatkoznak, mivel a piacgazdaságban egyetlen népcsoportnak sem lehet önálló gazdaságot kialakítani, hiszen a gazdasági konjunkturális megmérettetés etnikumtól függetlenül mindenki számára a piaci feltételek között történik. Az viszont igaz, hogy ugyanannak a megmérettetésnek kell eleget tennie bármely kisebbség tagjának vagy csoportjának is, legyen az többségi vagy kisebbségi. De van a gazdaságnak kisebbségi szereplője. Erre a megmérettetésre viszont fel kell készülniük a kisebbséghez tartozó gazdasági szereplőknek. A piaci kereslet–kínálathoz igazodni kénytelen bármilyen gazdasági szereplő, legyen az termelő, kereskedő vagy fogyasztó. Ilyen feltételrendszer nem biztosíthatja az erdélyi magyarság megmaradásához szükséges gazdasági minimumokat sem, mivel az önálló stratégiai döntéshozás hiánya képtelenné teszi a saját önkaratától függő gazdasági trendek feletti uralmat.

Egy kisebbségi csoporthoz tartozó közösségnek egy időben legalább három cél elérése kellene legyen a feladata:

- a) a megmaradás, amely általános emberjogi követelmény mellett anyagi feltétel nélkül tárgytalan vágy;
- b) az otthonmaradás, amely a közösség létszámát és történelmét tekintve jogos igény, de anyagi létfeltételhez kötött;
- c) a fenntarthatóság, amelyhez létre kell hoznia önmagának a működő közösségi (gazdasági, kulturális, szociális) intézményeket, amihez

viszont olyan gazdasági erőforrásokat teremtő hálózat szükséges, amely képes biztosítani intézményei működésének anyagi bázisát.

Ezeknek a céloknak az elérése viszont elképzelhetetlen saját közhatalmú státusz nélkül – amit nevezhetünk önrendelkezésnek, autonómiának vagy bármi olyannak, ami saját dolgai felett döntéshozási feltételeket biztosít.

Ma már a megmaradás, az otthonmaradás és fenntarthatóság a kulturális, szociális feltételek mellett egyértelműen a gazdasági esélyek függvénye is. Jelenleg nem létezik egy olyan erdélyi magyar közösség, amely önálló közhatalmi státusszal rendelkezne, vagy egy önálló intézményrendszert működtethetne. Ezért saját érdekei elérésének programjára van szükség. A kulturális, gazdasági, oktatási és szociális intézményeink működését biztosító anyagi háttér, a gazdasági erő és önálló döntési képesség messze elégtelen a fenntarthatósághoz. Igen gyérek azok a gazdasági intézményeink, amelyek egy teljes gazdaságot összességében kialakíthatnak. A kis- és középvállalkozók nagyságrendje nem éri el az országos átlagot, a nagytőke területéről leszorultak a gazdasági szereplők. Vannak vállalkozásfejlesztő központjaink, szakmai szervezeteink: Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Romániai Magyar Gazdák Egyesülete, Erdélyi Műszaki Társaság, ritkán születnek még szövetkezetek is, van – még ha szétszórót/gyenge is – gazdaköri mozgalom, meg eléggé korlátok közt mozgó kisipar, szolgáltatások szerveződése. Mindez igen kevés az önálló fenntartás kísérletéhez, mert a fennmaradás feltételrendszere sokrétűbb és igen bonyolult. Gazdasági életünk több megismerést, jobb rálátást és a saját akaratát kifejező határozatainak alkalmazhatóságát kellene, hogy lehetővé tegye. A lehetőség megvalósításának eléréséhez a mainál sokkal erősebb érdekvédelmi intézményrendszerre van szükség.

Az erdélyi magyar közösség gazdasági szereplőinek érdekvédelmi intézményrendszere 1990-től fokozatosan alakulgat és erősödik számban és hatékonyságban egyaránt. Jelenleg több mint száz gazdasági célokat felvállaló magyar szervezetet vizsgálhattunk meg, amelyek száma az utolsó években látványosan szaporodik.² A kimondottan gazdasági jellegű civil szervezetek mellett figyelembe kell még vennünk azokat a civil szervezeteket is, melyeknek – a gazdaságitól eltérő alapvető tevékenységük mellett – céljai között szerepelnek gazdaságiak is, mint például: a „pro” helyiség, Erdélyi Kárpát Egyesület és bejegyzett fiókjai, a teleházak, a műemlékvédelem szervezetei stb.. Ezeknek a gazdasági tevékenységük is alapvetően fontos, mert anyagi-pénzügyi gazdálkodásuk dönti el feladatuk teljesítésének lehetőségét, hiszen a természeti tényezők védelme, a helyiségek gazdasági fenntarthatósága, a településfejlesztés vagy a műemlékek nagy vagyoni állaga tönkremenésének megakadályozása gazdasági alapok létrehozása és kezelése nélkül elképzelhetetlen.

Az erdélyi magyarság közösségi közhatalmi státuszának gyakorlati zászlóvivő szerepét az RMDSZ programjában már 1990-től felvállalta, majd kongresszusonként felújította szándékait. Valójában nem jutott többre, nem tud

mást mondani kiemelt gazdasági stratégiájában – eltekintve a kormányzása folyamán elért, a szükségestől igen távol eső eredményektől –, mint azt, hogy „ösztönzi”: „Románia gazdaságfejlesztési stratégiájában kapjanak nagyobb hangsúlyt az export, az agrárium és az idegenforgalom növelésére, valamint a szolgáltatások fejlesztésére irányuló törekvések. Ezt elsősorban a humán-erőforrás fejlesztésével, az innovációval, valamint magas technológiájú, termelő beruházásokkal lehet elérni. Elő kell segítenünk a hatékony hazai vállalkozói réteg kialakulását, amely tényezője az európai, illetve a nemzetközi gazdaságnak. Országunk számára elengedhetetlen, hogy a gazdaság középpontjába a versenyképességet, a fenntartható fejlődést állítsa, továbbá, hogy hasznosítsa azokat a lehetőségeket, amelyek az EU új gazdasági kormányzásának elemeiből származnak: a zöldgazdaság, a környezetkímélő technológiák minél szélesebb körű alkalmazása, az energiahatékonyság növelése, a kutatás és az innováció serkentése, a tudásalapú társadalom kiterjesztése, a modern kommunikációs eszközök és az elektronikus kereskedelem térnyerése.”³ Sőt, gazdasági stratégiájának második bekezdésében nem jut többre, mint arra, hogy tanácsokkal lássa el az országos szintet. Programjába hiába foglalja a szebbnél szebb feladatokat – mint: életszínvonal emelése, életkörülmények javítása, középréteg gyarapítása és megerősítése, elszegényedés csökkentése, a szülőföldön maradás és a felemelkedés esélyeinek javítása, az európai szociális piacgazdaság elveit követő, jól működő, fenntartható fejlődést biztosító konszolidált piacgazdaság kialakítása, vállalkozást ösztönző környezet kialakítása; vállalkozók esélyegyenlőségének biztosítása, a magyarlakta területek infrastrukturális és gazdasági fejlesztése, olyan költségvetés-politika kialakítása, amely tényleges támogatást nyújt a kisebbségi közösségeknek és helyi önkormányzatoknak –, mert hiányzik a megvalósításához szükséges politikai, gazdasági erő, igazgatási eszközök, nemzetközileg hatékony politikai kiállás.

A szülőföldön maradás boldogulási esélyeiről vagy a megmaradás, az ottmaradás és fenntarthatóság mellett könnyű nyilatkozgatni. A szülőföldön maradás boldogulási esélyei ellen igen súlyos terhek szólnak:

- 1) az állampolgársági minőség másodrendűsége az illető elszakadt területeken, például az alábbi tényezők miatt: nyelvhasználat korlátozása, önálló oktatási rendszer hiánya, főleg teljes vertikumú saját állami egyetem hiánya, helyi önrendelkezés állami felügyelet alatt tartása, szabadságérzés félelmének fenntartása, a román protekcionizmust nehezen kivédhető természetes szakmai szelekció érvényesülésének akadályai stb.;
- 2) a környező és főleg nyugati országok sokkal magasabb létbiztonsága és bérnagyságrendi különbségei, időszerű, állandó veszélytényező a migrációs folyamat erős táplálására;
- 3) a falu elszegényedésének ösztönző hatása, a fiatalok szülőföldjükön kívüli útkeresését jogosan befolyásoló új utak irányába történő orientáció.

Úgy hisszük, hogy nincsenek meggyőző érvek és elég friss adatok a jelenlegi elmaradott technológiai szint és az esetleges fejlesztési lehetőségek kapcsolatát illetően, valamint nincs a lakossági struktúra, népesedés, képzettségi színvonal tekintetében sem olyan útmutatás, amely segítené a vidéki lakosság kilábalását konzervált elmaradottságából.

A határon túli magyar kisebbségek helyzete a többség nélkül nem megoldható kiindulási elv, mint érvényesíthetőségi kulcs sem megoldás, habár így önmagában igaz kellene, hogy legyen. Ez az elv azonban, mint vezérelv, sosem fog érvényesülni és eredményhez vezetni, mert mindig fennáll a magyar és román népesség 6% a 87%-kal szembeni teljes egyenlőtlenségi aránya és a politikai helyzet, és így fennmarad a másodrendűségi állapot is mindaddig, amíg nincs valós demokrácia (ami ma még, legyünk őszinték, közel sincs), és hiányzik ahhoz a külső, anyaországi és EU-s segítség. A partnereknek, csoportoknak, személyeknek egyenlő félként kellene elfogadniuk egymást, ami viszont csakis igazi vagy a direkt demokráciában (lásd esetleg Svájcot) lehetséges.

Még így is igaz, hogy Erdély, vagy közelebről a magyarlakta területek gazdasága, nem választható el Románia gazdaságától, és önálló kisebbségi gazdasági élet sem lehetséges, azonban kisebbségi magyar gazdaságpolitikának lennie kell, mint ahogy fennebb említettük, amíg léteznek magyar etnikumhoz tartozó gazdasági szereplők: kisebbséghez tartozó vállalkozók, munkavállalók, fogyasztók. Tehát a határon túliak előrelépése tekintetében nélkülözhetetlen egy gazdasági program, mindegy, hogy azt Szülőföld programnak, Széchenyi vagy Mikó vagy éppen erdélyi magyar gazdasági stratégiának vagy valami hasonlóknak nevezzük, a kérdés csak az, hogy mennyire mély tartalmú és mennyire külső vagy belső vagy együttes humán forrás terméke az a program, és társul-e mellé végrehajthatóságra alkalmas eszköztár.

A magyar lakosság esetében az uniós csatlakozás legnagyobb vesztese elsősorban az agrárium, a vidék, mert a magyar lakosság közel 50%-a vidéken és jórészt tömbökben, de még a szórványban is elhatárolható falvakban él, s az otthonmaradására nézve veszélyeztetett helyzetben, a múlt minden nyomorúságát konzerválva küzd a túlélésért. A vidék lakossága alacsony, valójában siralmas, nagyrészt a létminimum alatti életvitelt jelentő keresetből vagy nyugdíjból tengődik. A vidék lakosságának fele magányosan dolgozik a mezőgazdaságban, nagyrészt kilátástalan önfenntartó parcellás gazdaságokban. Az 1990-es években visszaosztott földparcellákon, és körülbelül 30%-os különbséggel a városi és vidéki lakosság jövedelemszintje között él. Ennek a kategóriának az elszegényedése folyamatos. Kialakult egy modernizációs szakadék a falu és város, de még a községközpont és a nem községközpontú falvak között is (főleg érintettek a szatellitfalvak, amelyeknek nincs saját közigazgatásuk, mivel Romániában 6–12 falu tesz ki egy községet – önálló közigazgatási egységet), ami mély fejlődési konfliktusok biztos eredője.

A falu túlélési lehetőségének fenyegetettsége ma felmérhetetlen, a fennmaradása kockázatos. A fennmaradás veszélyeztetettségének indokai közé soroljuk a következőket:

- a mai falusi gazdaság konzerválta azokat az elmaradt gazdálkodási módszereket és helyzetet, amelyet 1990-ben örökölt; a lakossági megtakarítás majdnem teljesen ki van zárva, s a vagyonállaga folyamatosan csökken;
- a versenyképességet biztosító modern eszközökhöz való hozzáférést gátolja a teljes tőke-, a kedvező hitelforrások- és a drága munkaeszközök hiánya;
- az alacsony felvásárlási árak, a kereskedelmi hálózatok uralmának terjedése, az egyre szűkülő piac minimálisra korlátozza – helyenként teljesen lehetetlenné teszi – az értékesítési esélyeket;
- életképes kisgazdarendszerre nincs program, hiányzik a tőkeerő kialakításhoz szükséges összefogás stratégiája;
- a szociális nehézségek, az alacsony színvonalú orvosi ellátás, gyógyszerhiány, a rossz utak miatti elszigetelődés, mind-mind a nyomor és a természetes fogyatkozás felgyorsító tényezői;
- a tudásszerzési, képzési lehetőségek szervezetlenek, az oktatás alacsony színvonalú;
- a föld olcsó felvásárlása napirenden van;
- a fiatal munkaerő foglalkoztatottsági feltételeinek hiánya, amely az elvándorlásának előidézője.

Mindezek miatt a falvakon általános tehetetlenségi állapot uralkodik, a vidékkel szembeni politikai érzékenység elégtelen, folyamatosan napirenden van a fiatalok elvándorlása, a munkaerő pótlására kevés az esély, az előregezés előrevetíti az elszigetelt falvak kihalásának lehetőségét.

Ha ismerjük a veszélyeket és az adott helyzetet, milyen javaslataink lehetnek az erdélyi közösség gazdasági erejének növelése érdekében?

*Mi lehet az erdélyi magyarság megtartó ereje,
mi lehet az erdélyi gazdálkodás felemelkedésének víziója?*

Alapjában véve nem lehet más, mint a következő: „Az erdélyi magyar közösség egyedüli megtartó ereje a vagyonosodás (vagy visszavagyonosodás) és gazdasági erejének növekedése lehet. Egyszer már végleg el kell fogadni és fogadtatni minden kompetenciával rendelkezővel azt az alapgondolatot, hogy a megmaradást és az itthon maradást illetően a gazdasági tényezők prioritással bírnak, és ennek az elvnek a mentén kell kialakítani bármilyen megmaradási programot, legyen az humán, demográfiai, családepítési vagy gazdasági program.”⁴

Az erdélyi magyar közösség egyedüli megtartó ereje tehát – szervezeti kooperáció feltételei közepette – az egyén gazdasági, anyagi erejét növelő feltételeknek a megteremtése, azaz a lakosság gazdasági erejének karbantartása. El kell fogadni azt az alapgondolatot, hogy a megmaradást és az itthon maradást illetően a gazdasági tényezők prioritással bírnak és ennek az elvnek a mentén kell kialakítani bármilyen megmaradási programot, amely nem nélkülözheti az alábbi közösségi ügyeket:

- Egy olyan országos, de legalább Erdély-tájegységi gazdasági szakbizottság létrehozását a legjobb gazdasági és a gazdaságépítésben bizonyító elméleti és gyakorló szakemberekből, amely a helyi sajátosságokra építve elemzi, majd feltárja és kidolgozza az erdélyi magyarság által lakott tájegységekre lebontott gazdasági állapotot és programokat. Államgazdaság szintű felelősségvállalás és ösztönző mechanizmus kidolgozása, EU-forrásokhoz való hozzáféréssel, az erdélyi gazdasági régió vállalkozáserkentése érdekében, vegyes vállalatok létrehozására, termelőtőke behozatalra, versenyképes technológiatelepítésre, kis- és középvállalatok támogatására.
- Az otthonmaradás egyik feltételeként meg kell valósítani a magyarlakta területek lakossága, főleg a fiatalok számára, a foglalkoztatottság feltételeit. Szorosabb együttműködés kialakítása a magyar és román mezőgazdasági minisztériumokkal és az erdélyi magyar szakintézetek és szervezetek között vetőmag, ültető anyag, állatszaporító anyagcsere kivitelének és behozatalának megkönnyítése, valamint közös mezőgazdasági érdekeltégű pénzüintézetek létesítése az agrártermékek áruforgalmának lebonyolítására. A még domináló kisparcellás gazdálkodás modern farmgazdálkodássá való átalakítása érdekében sürgősen el kell látni a gazdálkodókat új, modern, versenyképes munkaeszközökkel. Ennek érdekében a mezőgazdaságnak termelőtőkére van szüksége.
- A vidékfejlesztés és főleg a falu megmaradása érdekében, a magántulajdonon alapuló szövetkezeti rendszer visszahonosításával újra kell szervezni a szövetkezeti hálózatot (amit az új szövetkezeti törvény lehetővé tesz). A tőkeerő összpontosítására újra kell alakítani a hitelszövetkezeteket, földhitelintézetek szervezését kell napirendre tűzni, vagy pénzügyűjtő alapítványokat kell létrehozni, amelyek olcsó hitelekkel segítik a gazdálkodókat (egyáltalán a vállalkozóinkat) modern eszközök és gazdasági felszerelések vásárlásában, hogy képesek legyenek az európai versenyben megfelelő szakképzettséggel és technológiával helytállni. Ki kell dolgozni a klaszterek és szociális szövetkezetek beindításának módját és szabályozását, szervezési feltételeit törvényerőre kellene emelni. Szellemi, politikai és anyagi segítségnyújtás a magyarság által jól szervezett és 1948-ig működő szövetkezetek (Hangya, Hitelszövetkezet, Gazdák Biztosító Szövetkezet, Tejszövetkezetek stb.) ingatlanjainak és

pénzügyi alapjainak visszaállítására, a szolidaritás, összefogás, összetartás, közös felelősségtudat szellemének építésével. Tehát átfogó szövetkezeti hálózat megteremtése és kiépítése a cél. Erre az 1/2005 törvény megfelelő lehetőséget nyújt. Elsősorban a mezőgazdasági termékeket felvásárló és értékesítő szövetkezeteket kell támogatni, de szükséges kisipari, fogyasztási, mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, szállítási és más jellegű szövetkezetek létrehozása is.

- A visszaszerzett közösségi- és magánerdőket a magyar közösség gazdasági fejlődésének a hasznára kell fordítani, meg kell szüntetni a rablógazdaságot, és lehetővé kell tenni az erdőgazdaság közérdeket szolgáló fakitermelésének ésszerű kihasználását. Magyar erdészeti főiskolai vagy egyetemi oktatás kialakítása igen fontos a szakemberellátás tekintetében, figyelembe véve azt a tényt, hogy a legjobb befektetés az iskola, amely a gazdasági erőt segítő megmaradás lényege. Ugyanolyan fontosságú az agrárszakember-képzés is magyar nyelvű felsőoktatás keretében.
- A helységek adottságaihoz mérten szükséges és lehetővé vált a turizmus minden formájának (téli-nyári faluturizmus) kialakítása, hogy a közösség képes legyen sajátos népi kultúrájának, a népművészetének tartalékait felhasználni, a vidéki hagyományok feltárásával, bemutatásával, értékesítésével. Jól strukturált kínálat, autentikus stílussal világszínvonalú turizmusra van reális potenciál.
- A sajátos székelyföldi termékekben és a bortermelésben rejlő tartalékok feltárására fejlesztési terveket kell kidolgozni az olyan vidékek számára, amelyek a közeljövőben helyt tudnak állni az európai versenyhez szükséges minőségi feltételek közepette (enyedi, kükküllömenti, rékási, lekencei, érmelléki, méhesi borok vagy a sajátos székelyföldi termékek, székely kézműipar stb.).
- A lakásépítés és a lakásgazdálkodás a fiatal családok otthonteremtése számára, mint az otthonmaradás alapfeltétele, elsőrendűen szükséges. A fiatal családok lakáshoz juttatása érdekében ki kell alakítani a lakásépítési szövetkezeti rendszereket, amelyek működéséhez olyan pénztézeteket kell rendelni, amelyek olcsó hitelekkel tudják ellátni ezeket.
- Erős, önálló oktatási-képzési rendszer megteremtése lehet a foglalkoztatottság kérdése megoldásának garanciája. Képzési központok kialakításával segíteni kell a közösség szervezését, és a civil szférát erősítve, a népfőiskolai mozgalom fellendítésével biztosítani kell a szakmai képzést és átképzést. A gazdasági szakemberek, vállalkozók képzésére szükséges megfelelő kapcsolatrendszer kiépítése, EU-s támogatási programok bekapcsolásával, vállalkozási modellek népszerűsítésével, a távoktatási rendszer előre átgondolt tananyag promováásával. Prioritássá kell tenni és meg kell tanulni és tanítani az európai támogatá-

- sokhoz való alkalmazkodást, valamint a pályázatírás technológiáját, amelyhez sürgősen hozzá kell alakítani az aktuális támogatási rendszert is.
- A tudás és versenyképesség feltételeinek érvényesítése érdekében nagyon fontos lenne a következők napirendre tűzése:
 - a) egy gazdasági kérdésekkel foglalkozó kutatási és felnőttképzési központ kialakítása valamely intézmény mellett, pályázati úton, állandó vagy bedolgozói rendszerben, ahol megfelelő keretet lehet biztosítani gazdasági elemzésekre, tevékenységi modellek kidolgozására, a helyzetmegismerés érdekében felmérések elvégzésére, adatbázisok kialakítására, gazdasági viszonyok kutatására stb. Ezeknek a tevékenységeknek a hiányában nincs rálátás a gazdaságra, ugyanakkor megfelelő tudományos háttérrel biztosítana a gazdaság terén működő szakembereknek.
 - b) tehetséges, de anyagi nehézségekkel küzdő fiatalok számára diákhitel biztosítása, amely hosszútávon visszatérül anyagiakban és főleg tudásban egyaránt (például 20 millió Ft összegből 250 diáknak nyújtható évente hiteltámogatás, amely négy év után visszatérül és ugyanazzal az összeggel másokat lehet támogatni), valamint a tehetséges, de szegény sorsú középiskolások támogatása, hogy meg lehessen menteni őket a lemorzsolódástól, legalább az érettségiig biztosítani számukra a tanulást.
 - A foglalkoztatottság helyzetéről sincsenek csak a magyar közösségre vonatkozó adataink, de szemünk előtt folyik a szakember-elvándorlás, továbbá a városokba történő bevándorlás vagy a kivándorlás az úgynevezett „kinti” munkára. A „kivándoroltak” visszatérése számban elenyésző. Folyamatosan napirenden van a fiatalok elvándorlása, a munkaerő pótlására kevés az esély, az elöregedés előrevetíti a falu kihalásának lehetőségét, az idősebb korosztály sorsa a társadalmilag marginalizált személyek státusza.
 - A politikum érzékenységét a gazdasági (főleg a vidékfejlesztési) kérdések fontossága tekintetében növelni kell, hogy megteremtse az erdélyi gazdasági stratégiához szükséges feltételek kidolgozásának szabályozási, pénzügyi, kutatási és szakismereti kereteit.
 - A helyes döntéshozás érdekében keretet kell teremteni a pontos gazdasági helyzet feltárására, megismerésére. Fontos a szervezetek, egyesületek, társaságok, alapítványok működtetésének támogatása célirányos vállalkozásszervezési tevékenységre. A gazdasági önállósodás előfeltétele a működő autonómiaformák létrehozásának.
 - Az erdélyi infrastruktúra (autópálya) gazdasági, nemzeti prioritás. Az autópálya nemcsak út (egyáltalán úthálózat), hanem munkahely, szolgáltatás, turizmus, kommunikáció, gyarapodás, hozzájárul a közösség

versenyképes vagyoni erejének megteremtéséhez. Az infrastruktúra-fogalomba beleértjük még a lakáshelyzet, vasúthálózat, csatornázás, ivóvízszükséglet, villany- és földgázhálózat kérdéseit is. Ebben a vonatkozásban Románia, az EU-ba felzárkózott országok viszonylatában, az utolsó helyen áll (Bulgáriát is beleértve). Alaposabb vizsgálattal bizonyítható lenne a magyarlakta helységek diszkriminatív helyzete. Lásd például nem messze innen Torockó, Torockószentgyörgy megközelíthetőségét, valójában ezek kiemelten turista erőforrások helyszínei, viszont majdnem megközelíthetetlenek a teljesen elhanyagolt útviszonyok miatt. Valójában ez a kibontakozás lehetőségének a blokája, vagy a lakosság jövedelemszerzésének tudatos/nem tudatos (?) korlátozása. Ilyen és még inkább elfelejtett kis helységek sokasága található Kolozs megyében és a Székelyföldön, valamint a szórványban is, ahol még inkább kiszolgáltatottak a magyar szatellitfalvak. Erdélyben a falvak csatornázása 20% alatt van, míg a csatlakozott országok átlaga meghaladja az 50%-ot. (Nincs adatunk külön a magyar falvakról.)

- A szociális gondok növekedése állandó folyamat, a lakosság elöregedése szintén. A szociális nehézségek, az alacsony színvonalú orvosi ellátás, a gyógyszerhiány, a rossz utak okozta elszigetelődés mind-mind a nyomor és a természetes fogyatkozás felgyorsító tényezői. A tudásszerzési lehetőségek esetlegesek és szervezetlenek, az oktatás alacsony színvonalú, tekintettel arra, hogy a szegénységbe szakadt falusi feltételek miatt eluralkodott az ingázási rendszer, ami miatt a falusi lakosság és az értelmiség közötti közvetlen kapcsolat az elvárt szint alatt maradt, s ebből következően csupán 5%-os a faluról származó középiskolát végzettek száma, és csak 1% végez egyetemet. A szatellitfalvak egyedüli támasza az egyház és a pap. A kistelepülés-településstruktúránk eltér az európai átlagos településstruktúrától, az erdélyi faluközösség sajátos helyzetet jelent, de ezek megtartására nincs sajátos stratégiánk, elképzelésünk.
- Románia, és még inkább Erdély számára nem új a régiók fogalma, hiszen itt a hagyományos történelmi tájegységek lakóiban már eleve létezik egy igen erős regionális tudat. Ma is Mócvidékről, Kalotaszegről, Székelyföldről, Máramarosról, Sóvidékről, Partiumról stb. beszélünk, amikor Európában arra törekednek, hogy a regionalitás elvének alkalmazása érdekében formálisan hozzanak létre ehhez hasonló régiókat. Erdélyt csak a nyolcvan éve tartó erőszakos elszívás gátolja a gazdasági regionális önszerveződésben.

Amint kiderült, regionális öntudat nélkül hiába is beszélünk regionalizációról, ez pedig szorosan kötődik a hagyományos régiókhoz. Mivel nálunk jelenleg a megye (vagy azok elvtelenül kialakított csoportosítása) jelenti a közigazgatási egységet, azok feladata, hogy egyfajta régiószerepet töltsenek be, ez azonban nagyon kevésbé felel meg a valós regionalizációs érdekeknek,

hiszen a statisztikai régiók egyelőre, a mesterkélt kialakítástól is eltekintve, még csak kirakatstruktúrák.

Nem ismerjük igazából a romániai magyar közösségnek sem a makro-, sem a mikrogazdasági mutatóit. Ilyen típusú gazdasági és gazdaságszociológiai felméréseink nincsenek. Tehát pontosan azt a területet nem ismerjük jól, amelytől függ a közösség megmaradása. Nem tudjuk, hogy egyáltalán megvannak-e a magyar közösség megmaradásának gazdasági minimumai. Ugyan ismerjük az országos gazdasági mutatók átlagait (GDP, infláció, költségvetés, bérszínvonal, munkanélküliségi ráta, átlagfizetés, minimálbér stb.), azonban nem ismerjük, hogy az erdélyi magyarság megközelíti-e azoknak a mutatóknak az országos átlagát, amelyek a foglalkoztatottság rátáját, a vállalkozások tőkeerejének átlagát, a technológiai színvonalat, kereseti átlagot tükrözik. Nem ismerjük, hogy mekkora a magyar lakosságnak az ország átlagához viszonyított hányada a létminimum alatt, hogyan alakul az elszegényedés mértéke és mekkora a hátrányos helyzetűek viszonyított nagyságrendje. Ezeket makrogazdasági elemzések nem mutathatják ki, kimutatásukra meg kell találni a helyi eszközöket, el kell végezni a helyi felméréseket és a helyi kutatást, amelyre aztán alapozni lehet egy gazdasági jövőképet. Amíg hiányzik egy megfelelő, saját anyagi alapokkal rendelkező olyan romániai magyar gazdasági kutatóintézet, amely képes arra, és érdekében is áll, hogy a tájegységi és hazai gazdasági jelenségeket elemezze, addig képtelenség egy megmaradási vagy szülőföldön maradási program (szülőföldprogram) vagy stratégia kialakítására gondolni.

Az erdélyi magyarság Trianon után hosszú ideig a túlélésre rendezkedett be, majd 1945 után objektív okok, de 1989 után inkább szubjektívek miatt nem dolgozott ki a maga számára egy kisebbségi gazdasági stratégiát, és a közösséget nem segítette egy adekvát gazdaságorientált támogatási rendszer.

Az erdélyi magyar érdekeltségű hazai vállalkozók által alapított kis- és középvállalkozások egyik legnagyobb gondja a tőkehiány, ami komoly akadálya a technológiai felzárkózásnak. Ugyanakkor az erdélyi magyar vállalkozók nagy előnye a hármas, azaz magyarországi, romániai és európai uniós forrás-kihasználhatósági lehetősége volna, ami a jelenleginél sokkal jobban kiaknázható terület lehetne, ha az erdélyi és magyarországi vállalkozások, szakmai szervezetek, civil szféra, valamint önkormányzatok jobban és összehangoltabban működnének együtt. Ezért a magyarországi forrásokra vonatkozóan jobb pályázati rendszerekre, valamint a meglévők racionálisabb működésére volna szükség.

A gazdaságra vonatkozó támogatási tevékenységről megjegyezhető, hogy a régebben működő Új Kézfogas Közalapítványnak (UKK) sikerült, átfogó gazdasági támogatási rendszer segítségével, jól irányított, megfelelően alakított prioritású programokat lebonyolítani. A programok közül kiemelhetőek voltak a mikrohitel, a kamattámogatás és az egyházi együttmű-

ködés programjai. Sajnos az UKK támogatási alapok messze elégtelenek voltak ezeknek a programoknak a területi és nagyságrendi kiszélesítésére, pedig a kisvállalkozások megerősítése a romániai magyar közösség polgárosodásának egyik lehetséges útja, a földek megtartása pedig az otthonmaradás és a vidékfejlesztés, valamint a magyar faluközösségek megerősödésének eszköze volt, amely, ha nem is rendelkezett a szükségeshez megközelítő alapokkal, de elég racionalizált gazdasági támogatási formát jelentett. A Szülőföldprogram születésekor történt, hogy a többi közalapítvány megszüntetésével megszűnt az Új Kézfogás Közalapítvány is, a közalapítványt hozzácsatolták a Corvinus Rt.-hez. A részvénytársaság kebelében működő gazdasági támogatási rend programja inkább összpontosított a konkrét gazdasági egységek támogatására (vállalkozásokra), és az előző időszakhoz viszonyítva árnyékba kerültek a civil gazdasági szerveződések, amelyek kénytelenek voltak visszafogottabb programokat felvállalni, holott ezeknek a tevékenysége igen hatékony lehetőségeket rejtett magába a határon túliak gazdasági életének globális szervezésében, amely sajnos rendezetlen állapotokat takar.

A gazdasági életünkre vonatkozó támogatási rend új szerveződését még nem ismerjük (egyéves új kormányzás után sem). Igaz, hogy az Új Széchenyi Terv általános bemutatásában megjelenik egy szándék a határon átnyúló programok megvalósítására, azonban az új kiírás még semmit sem tartalmaz ebből az „ígéretből”.

A határon túli magyarok jelenleg a gesztusok korszakát élik. És ez ugyan általában nem rossz, csupán az jelent némi gondot, hogy minden gesztusnak egyszer vége szakad. Vegyük a havi húszezer forint évi „ajándékot”, amit az iskolás gyerekeknek juttat az anyaország. Ez a gesztus nagyon szép, de vajon meddig tarthat? Ez is nagyszerű gesztus, de a már eddig elköltött közel 50 milliárd forintnak nem lehetett volna száz helye a határon túli magyarság építkezésében, fejlesztési programjaiban? Ez már elég nagy pénz ahhoz, hogy iskolákat építsünk, vállalkozókat Parnasszusra vigyünk, számtalan munkaerőt helyeznénk pályára stb. S még játszunk az egyenlősdi is, mivel anyagi képességektől függetlenül minden gyerek számára egyformán kell jutnia füzetre, táskára, golyóstollra, radírgumira (egyeseknek rágógumira?) attól függetlenül, hogy vannak már magyarok, akiknek ez a gesztus zsebpénznek is „füstnyi”? Vannak viszont olyanok is, akiknek mindemellett már érettségi előtt abba kell hagyni a tanulást hátrányos anyagi, családi helyzetük miatt. Ez az anyaországi gesztus akkor lenne nemzetmentő, ha a tehetséges, igen-igen hátrányos helyzetű rászorultakat, képességeikhez mérten, célzottan segítené. A hátrányos helyzetű tehetséges gyerekek mentése valóban össznemzeti magyar érdek kellene, hogy legyen, ellentétben a népszerű „egyenlősdi” felfogással. Az oktatási támogatások csak rászorultak számára, s átirányított célokkal a felszabadult alapok gazdaságfejlesztési hasznosulása felé, bizonyosan inkább viszi

előre a lerobbant határon túli gazdasági szereplőket és a közösség egészét, mint a politikai haszonlátás gesztusa.

Székelyföldi gazdasági kooperáció hivatása és működési keretei

Székelyföld az erdélyi magyarság leghíresebb térségi közössége, éppen ezért egy erős Székelyföld az erdélyi magyarság gyarapodásának egyik garanciája. A jelenlegi politikai-gazdasági törekvések célpontja, hogy Kovászna, Hargita és Maros megye (658 461 fős magyar lakossággal, lásd: *Romániai népszámlálási adatok, 2002*) alkosson egy Székelyföldi Fejlesztési Régiót, olyan közjogi felhatalmazással, mely autonóm döntéshozatalt tesz lehetővé. Székelyföld jóléte az erdélyi magyarság megmaradásának alapvető feltétele. A székelyföldi programok sarkalatos kérdése kell, hogy legyen a modernizáció, a decentralizáció és az autonómia.

Amint már fentebb jeleztük, az erdélyi magyar közösség fennmaradásának lényegi feltétele az erős gazdasági háttér kialakítása és megerősítése. Ehhez két igen fontos feltétel teljesítése nélkülözhetetlen:

- a) a gazdasági szereplők kérdésköre, legyen az emberi vagy intézményi tényező;
- b) a megmaradás alapvető kérdése a közösség szereplőinek a vagyonosodása.

Ez a két tényező Erdélyben, s főleg Székelyföldön etnikumhoz kötődő is, és szükségszerűen alakítja ki az illető közösség a maga számára saját érdekvédelmi civil intézményrendszerét, amely viszont teljes egészében az önállóság jeleit kell, hogy hordozza. Húsz év alatt az erdélyi magyar civil társadalom ennek a szerepnek a betöltésére, gazdasági, érdekvédelmi szerepkörrel ellátott, majdnem az egész gazdasági területet átfogó, civil szervezeti hálózatkeretet hozott létre.

A romániai magyar közösség gazdasági szereplőinek érdekvédelmi intézményrendszere 1990-től fokozatosan erősödik számban és hatékonyságban egyaránt. Az Erdélyi Magyar Civilszervezetek Szövetségének nyilvántartása segítségével 99 gazdasági célokat felvállaló szervezetet vizsgálhattunk meg, amelyek száma az utolsó öt évben majdnem megduplázódott,⁵ s amely nem is tartalmazza azokat a civil szervezeteket, melyeknek céljai között szerepelnek ugyan a gazdaságiak, bár másak az alapvető céljaik és tevékenységük, mint például a „pro” helyiség, Erdélyi Kárpát Egyesület és bejegyzett fiókjai és a teleházak, a műemlékvédelmi szervezetek stb. E szervezetek gazdasági tevékenysége is alapvetően fontos, mert anyagi-pénzügyi gazdálkodásuk dönti el feladatuk teljesítésének lehetőségét, hiszen a természeti tényezők védelme, a helyiségek gazdasági fenntarthatósága, a településfejlesztés vagy a műemlékek nagy vagyoni állagának tönkremenését megakadályozó gaz-

dasági alapok létrehozása és kezelése nélkül elképzelhetetlen azok megőrzése, stabilitásuk helyreállítása és megtartása.

A gazdasági szervezetek céljaik szerinti diverzitását vizsgálva azok aránytalanságán kívül feltétlenül jelzésre érdemes, hogy az erdélyi magyar közösség számára alapvető olyan gazdasági területeken maradtak el a civil szerveződési folyamatok, mint amilyen például a szövetkezeti érdekképviselet; az elkobzott vagyonok visszaszerzését megcélzó szervezetek. Ez azért sajnálatos, mert a magyar közösség többszörösen ki volt téve a történelem folyamán az erőszakos vagyontalanításnak. Ez idáig elmaradt a szövetkezetek felmérhetetlen vagyonának visszaszolgáltatásával kapcsolatos igazságtétel, valamint a valamikori civil egyesületek tulajdonát képező jelentős vagyoni állagok visszaszolgáltatása.

A gazdasági civilszervezetek területén található szervezések legnagyobb számban a vállalkozásokért (30,30%), a gazdákért (21,21%), és a regionális fejlesztésért (19,18%) alakultak.⁶

Országos érdekerületet átfedő gazdasági szerveződésként már 1990 nyarán bejegyeztette magát a Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT), hogy sürgősen megszervezze tagjai számára a szakmai képzést, minél rövidebb idő alatt értékelhessék át a diktatúra idején szerzett szakismereteiket, s szakmai felkészültségükben olyan minőségi változást tudjanak elérni, amely nélkül nem lehet hatékony tevékenységet kifejteni a gazdasági nyitás, a tervgazdálkodásról a piacgazdálkodásra való áttérés feltételei között. Ugyanakkor hosszú távú célként jelölték meg a szakmai tanácskozások, tudományos ülésszakok, szakosztályi ülések szervezését; a szakosztályok munkálatainak kiadványokban való ismertetését szakmai tanácsadási, vállalatalapítási és szervezési, kereskedelmi, hitel- és pénzügyi kérdésekben, különös tekintettel a magánvállalkozásokra, s a kialakuló új gazdasági viszonyokra. Cél a tagok szakmai tájékozódásának biztosítása szakkönyvtárak és folyóiratok segítségével; tagjai kutatási eredményei közlésének segítése; szakmai továbbképzésük támogatása; a hazai és külföldi szakmai intézményekkel és szakemberekkel való együttműködés és a gazdasági kutatómunka szervezése kereteinek megteremtése. Jelenleg a társaságnak van saját székháza, 12 megyei fiókszervezete, két szakmai lapja, egy tudományos (*Közgazdász Fórum*) és egy gazdasági magazinlapja (*Közmag*), és számos kiadott szakmai és tudományos kötete.

Erdélyi magyar érdekeltségű gazdasági szerveződés az 1991-ben létesült Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGE), amelynek fő céljai közé tartozik az új, modern mezőgazdaság kiépítése, a falufejlesztésben a földalap, az állatállomány, a mezőgazdasági gép- és eszközpark ésszerű kihasználása a magángazdálkodás és szabad társulás erősítése érdekében, valamint a szakismeretek terjesztése, gazdakörök szervezése, szaktanácsadói testületek létrehozása a megyei és területi közigazgatási szervezetekben, valamint a

termelés korszerűsítése és új technológiák bevezetése. Tevékenységi köre továbbá az egyéni és a kollektív jogszolgálat erkölcsi és szakmai támogatása; szakmai kiadványok megjelentetése és terjesztése (könyvek és folyóiratok megjelentetése); mezőgazdasági témájú videofelvételek elkészítése érdekében együttműködés a helyi és központi televízióadókkal; a gazdák közötti együttműködés megszervezése. Létrehozza és támogatja a szabad társulások együttműködését belföldi és külföldi partnerekkel; támogatja (az egyéni és társas gazdálkodás szintjén) a mintagazdaságok, mezőgazdasági termék- és állatkiállítások, valamint szakmai versenyek megszervezését, a bel- és külföldi tapasztalatcserék lebonyolítását.

Igen jelentős szervezői és támogatói szerepet vállal a 2006-tól Kolozsváron alakult Kárpátia Magyar–Román Kereskedelmi és Iparkamara (MRKIK), amelynek általános célja a Magyarország és Románia közötti gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok ápolása, tagjai gazdasági érdekeinek előmozdítása, s hogy a Romániában működő magyar tulajdonú cégek, illetve a magyar cégekkel kapcsolatban lévő romániai cégek számára szervezett formában biztosítson érdekvédelmet. A kamara ugyanakkor mindkét ország kis- és középvállalkozói számára értékes információkkal szolgál az adott ország gazdaságával, üzleti szokásaival kapcsolatban, aktívan hozzájárul a partnerkapcsolatok fejlesztéséhez.

Regionális szempontból jelentős szerephez jutottak a vállalkozásfejlesztés területén kialakult kis- és középvállalkozókat támogató megyei és városi gazdasági civil szervezetek, amelyek hatékony eszközeivé váltak a megyei vagy területi gazdaságfejlesztési szándékoknak. Ma már hatékony hálózatként, a magyarországi Corvinus Alapítvánnyal együttműködve, gazdaságserkentő szerepkörben működnek a következő legismertebb vállalkozásfejlesztés-központok: ASIMCOV Kovászna Megyei Kis- és Középvállalkozók Szövetsége (Sepsiszentgyörgy), Székelyföldi Vállalkozók és Egyesületek Szövetsége (SZVESZ, Székelyudvarhely), Udvarhelyszéki Kis és Középvállalkozók Szövetsége, Bánsági Magyar Gazdák és Vállalkozók Egyesülete (Temesvár), Ego–Trade Kft., Eurotop Consulting Kft. (Bors), Gaia Consulting Group Kft. (Gyergyószentmiklós), Hargita Megyei Innovációs és Inkubációs Szövetség, Gyergyószéki ARBOR, Novorg Development (Székelyudvarhely), Rajka Péter Vállalkozók Szövetsége (Kolozsvár), Regioconsult Kft. (Kolozsvár), RMGE Maros (Marosvásárhely), Szatmárnémeti Kis- és Középvállalkozásokat Fejlesztő Központ, Vianova Proiect Kft. (Marosvásárhely), Aradi Kis- és Középvállalkozások Fejlesztési Központja (CEDIMMAR), BRAMIK (Brassói Magyar Iparosok és Kézművesek Szövetsége), XXI. Század Alapítvány (Csíkszereda), Junior Business Club Egyesület (Marosvásárhely), MARK HOUSE Klub (Gyergyószentmiklós), „PARTIUM KLUB” Vállalkozási Társulás (Nagyvárad), „Regio Net” Alapítvány Térség- és Vállalkozásfejlesztési Központ (Gyergyószentmiklós), Udvarhelyszéki Magánvál-

lalkozók Szövetsége, Vállalkozók Fóruma Egyesület (Szatmárnémeti). Ezeknek a központoknak a Corvinus Zrt. programjában lelhető támogatási tételei főleg a következőkre összpontosítottak: egyes vállalkozásfejlesztő központok működtetése; minőségbiztosítás megszerzése; kamattámogatás; EU- és nemzeti gazdaságfejlesztési támogatás; kiállítások, üzletember-találkozók; EU- és nemzeti pályázatokra felkészítő oktatás támogatása; rendkívüli, egyedi gazdasági támogatás; erdélyi egyházi mezőgazdasági földvásárlás; közbirtokosság.

A romániai magyar nemzeti közösség szülőföldön való megmaradásának és sikeres európai integrációjának érdekében olyan alapvető nemzeti alapértékek és alapérdekek megfogalmazására, elfogadására és vállalására nyílt lehetőség, mely biztos alapokra helyezheti a közösség jövőjét. Az erdélyi magyarság politikai céljai egységének keretében a közösségünk saját értékeinek és érdekeinek dimenziójában, román, magyar, európai környezet feltételei mellett kell, hogy megfogalmazza magának a jövőjét, melyben a gazdasági civil szerveződések – legyenek azok országos vagy helyi bejegyzésűek és érdekeltségűek, vagy akár hivatalosan be nem jegyzett körök, klubok, társaságok – közösségfejlesztő szerepe elvitathatatlan és nélkülözhetetlen. Véleményegyeztetésként elfogadjuk, hogy: „Nem tehetünk egyebet, mint szorgalmazzuk újabb vállalkozásfejlesztési központok létesítését, esetleg pozitív diszkriminációt lehetne alkalmazni az eddig elhanyagoltabb vidékekről érkező pályázatok esetében. Szorgalmazni kellene, hogy egy-egy tapasztaltabb vállalkozásfejlesztési központ segítse a szórványban frissen alakultakat, erre akár egy »multiplikátor-rendszert« is ki lehetne dolgozni.”⁷

Jó gyakorlatok az erdélyi gazdasági kooperációra

Az önkormányzatok, az egyház és civil szervezetek szociális-gazdasági tevékenységet folytató szervezeteinek – ide soroljuk a Székelyföldi Vállalkozók és Egyesületek Szövetségét (SZVESZ) is – együttműködése nemzetmentő és nemzetépítő szerepet tölthet be.

Az alig két éve alakult (2009. május 16.) SZVESZ a fent említett „multiplikátor” brand kialakítására alkalmas feladatvállalással jelentkezett a székelyföldi vállalkozók közötti összefogás regionális szintű intézményesítésének igényével. Az alapítási folyamatban a Hargita és Kovászna megyei tanácsok kezdeményező partnerek voltak – mint érdekelt intézmények a vállalkozókkal való kapcsolattartás rendszerének szerveződései –, a szövetség tagjai között szerepel a régió három meghatározó kis- és középvállalkozói egyesülete, a Kovászna megyei ASIMCOV, az udvarhelyszéki UKKSZ és a gyergyószéki ARBOR, valamint képviselteti magát 20 jelentős vállalkozás is (Amigo&Intercost, Arkum Group, Bayer Construct, Elka International,

Eximon, Eco-Car, Famos, Favorit Bradul, Interdomo, Istvana, Kontrastwege, Matplast, Optica Optofarm, Öcsi Fuel, Prim Zs&A, Victoria Group, Valdek Impex, Weekend, Zsozo, Security Group Kft., illetve pártoló tagként a Dekra Certification).

A szövetség a maga számára kitűzött rövid- és középtávú céljai megvalósításával a székelyföldi integrált gazdaságfejlesztési folyamat ösztönzője és elősegítője lehet. Megjelölt céljai között találjuk a következőket: „belső és külső kommunikáció és kapcsolattartás; üzleti és együttműködési lehetőségekre, pályázatokra, gazdasági témájú eseményekre vonatkozó információk gyűjtése és továbbítása a tagság számára; egyeztetési és találkozási keret biztosítás Hargita, Kovászna és Maros megyék vállalkozóinak, illetve ezek egyesületeinek; gazdasági konferenciák és szemináriumok szervezése; a székelyföldi vállalkozók társadalmi felelősségvállalásának (Corporate Social Responsibility) népszerűsítése, illetve a vállalkozók ezirányú mecénás szerepének összehangolása; a SZVESZ pályázat-lebonyolító, illetve projekt- és pályázatgenerátor szerepének megalapozása és kialakítása”.⁸

A SZVESZ kiemelkedő rendezvényei közé sorolható, hogy a csíkszeredai Hunguest Hotel Fenyő adott otthont 2010. február 19-én a Régiók találkozása vállalkozói nap keretében megrendezett üzleti konferenciának „Magáncégek eladási és tőkebevonási konferenciája” címmel, melynek kezdeményezői és lebonyolítói a budapesti MB Partners és Bank Gutmann, valamint a SZVESZ adminisztrációs központját működtető székelyudvarhelyi Chronos Ügynökség voltak. A konferenciát karitatív bál követte, melynek árverési bevételét (4200 lejt) a Szövetség Igazgatótanácsa a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium bentlakása felújításának támogatására ajánlotta fel.

2010. július 21–23-án a Tusnádfürdőn megszervezett 21. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor keretében a „Gazdaság, képzés, munkavállalás a székelyföldi régióban” címmel valósult meg egy panelsorozat, melynek helyszíne a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarával, valamint a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel állított közös előadásátor volt. Programjában pedig olyan témák is szerepeltek, mint kereskedelmi együttműködés a Duna régióban; hogyan képezzük a jövő munkavállalóit?; hogyan vadászunk munkaerőt célirányosan?; sikeres pályázat, hogy tudjunk munkaerőt alkalmazni; klaszterezés a munkavállalás és foglalkoztatás területén; vállalkozók, egyesületek és a gazdasági kamarák együttműködési lehetőségei.

A II. Régiók találkozására, üzleti konferencia és vállalkozói est rendezvényre Bálványosfürdőn, a Grand Hotel Bálványosban 2010. október 8-án került sor. A rendezvényen a SZVESZ éves rendes közgyűlését követően „Humán erőforrás menedzsment, pályázati és befektetési lehetőségek” címmel konferenciát tartottak, melynek keretében a következő előadások hangzottak el: Duna stratégia – konkrét kapcsolódási pontok a vállalkozók számára; A háromszéki fa- és bútortipari klaszter tapasztalata mint együttműkö-

dési modell a vállalkozók számára; Vállalatértékelés és cég-adásvétel; Pályázati források és támogatási lehetőségek a vállalkozások számára; A romániai pályázati rendszerek költségvetési jellemzői; Szervezetfejlesztés a változásmenedzsment szolgálatában; Mire jó a krízis alatt, mire való a válság után?; A pályázati rendszerek buktatói és a pályázattíró cégek szolgáltatásainak előnyei; Bináris rendszerek az internetes közösségi hálózatok építésében; Konkrét befektetési lehetőségek a Site Talk közösségi portál rendszerében.

A szövetség 2011. február 11-én a székelyudvarhelyi Küküllő Szállóban tartotta következő rendezvényét, a III. Régiók találkozását – az üzleti konferencia és vállalkozói bál hagyományosan szakmai konferenciával kezdődött, melynek keretében pályázati lehetőségekről és mikrohitelről szóló előadások mellett három időszerű témáról is beszéltek a felkért előadók: Vállalkozói családok vagyontervezése; A közösség ereje a családi vállalkozások generációváltásában; Apáról fiúra menedzsment-bevonással és tőkekivonással. A bálon szervezett árverések bevételét (3000 lejt) a szövetség a székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium bentlakása felújításának támogatására ajánlotta fel.

A szövetség elnöke, Bába György megfogalmazása szerint: „A szövetség Székelyföld Hargita, Kovászna és Maros megye vállalkozói és vállalkozószövetségeinek intézményesített egyeztető szervezete. Régiós szervezatként elsőként foglalmaztuk meg, hogy célunk a térség vállalkozóinak társadalmi felelősségvállalásának népszerűsítése és mecénás szerepük összehangolása. Székelyföld gazdasági szerepének megerősítése céljából felvállaltuk üzleti és együttműködési lehetőségekre, pályázatokra vonatkozó információk gyűjtését és továbbítását tagjaink számára, valamint gazdasági konferenciák és szemináriumok szervezését.”⁹

A szövetség jelenlegi ügyvezető elnöke, Lukács László, a vele készített, a Kossuth Rádió *Határok nélkül* című műsorában ez év április 14-én elhangzott interjúbán kiemelte azt az alapvető fontosságú társadalmi szerepvállalását a SZVESZ-nek, mely szerint fontos célkitűzései között szerepel az erdélyi magyar oktatás és kultúra támogatása. Hangsúlyozta a magyar anyanyelvű oktatás fontosságát, amit a vállalkozóknak a saját közösségük, és ezáltal az alkalmazottak családjai irányában ösztönözni és serkenteni kell. A SZVESZ ügyvezető elnöke a szövetség további céljai közül még kiemelte, hogy a jelenlegi nehéz körülmények közepette stabilizálni kell a vállalkozásokat, amelyek így a társadalmi felelősségvállalásból is ki tudják venni a részüket. Ezért szerveztek a múlt évben a tusnádfürdői szabadegyetemen vállalkozói-diák sátrat közösen a Sapiencia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel, ahol a diákok elmondhatták, hol tanulnak és hol szeretnék folytatni munkásságukat, az erről szóló információkat pedig elküldték az egyesület tagjainak és több száz vállalkozásnak. A szövetség erdélyi tehetségek támogatását is felvállalja.¹⁰

A vállalkozások kooperációjának jegyében, az ez évi programok közül kiemelkedő szerepet vállalt az Integrált vállalkozásfejlesztési projekt indítása is.¹¹ A Romániai Vállalkozásokért Egyesület (ROVE) az Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontjával, a LAM Alapítvánnyal, a Romániai Magyar Üzleti Egyesülettel, valamint a Békéscsabai Regionális Képző Központtal partneri együttműködésben 2011. január 3-án kezdte el az *Integrált vállalkozásfejlesztési modell három fejlesztési régió kisvárosaiban* című projekt megvalósítását. A projekt célja a vállalkozói szellem erősítése és a vállalkozói készségek fejlesztése az északnyugati, központi és nyugati régiók lakosságának körében. Ennek érdekében a projekt keretében három regionális központ jön létre, melyek változatos képzési programokkal, valamint új vállalkozások létrehozását és megerősítését elősegítő tanácsadói és támogató szolgáltatási tevékenységekkel állnak a célcsoport rendelkezésére. Ez a projekt ingyenes, akkreditált képzéseket ajánl a következő területeken: vállalkozói kompetenciák, projektmenedzser, humán erőforrás menedzser, folyamatmenedzser. A képzések és szolgáltatások kedvezményezettjei az északnyugati, központi és nyugati régiók kisvárosainak potenciális vállalkozói és kis- és középvállalkozások vezetői.

A ROVE március 3-án, a kitűzött program keretében Nagyváradon megtartotta a projekt nyitókonferenciáját, amelyet az Európai Szociális Alap támogatott, a romániai Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programon keresztül. Jelen volt 130 résztvevő, köztük vállalkozók és potenciális vállalkozók, egyetemi hallgatók, valamint a helyi önkormányzat és a sajtó képviselői. A nyitókonferencia iránti rendkívüli érdeklődés elsősorban a vállalkozásfejlesztés területét érintő változatos témakörökhöz kapcsolódó előadásoknak tulajdonítható. Nagy Gábor projektmenedzser nyitóbeszédét követően a résztvevők közvetlenül a projektcsapat tagjaitól tájékozódhattak a projektről, a partnerszervezetekről, valamint arról is, hogy miként válhatnak a projekt kedvezményezettjeivé.

Hiányosságok az együttműködésben

Végezetül a kooperációs szerveződés három alapvető hiányára hívjuk fel a figyelmet, melyek látókörön maradása erősen visszafogja az erdélyi gazdaságfejlesztési lehetőségeket.

1. Már elmúlt hat év a romániai szövetkezetek törvényének (1/2005) megjelenése óta, azonban érzékelhető előrehaladás a szövetkezetek ügyében sem a Székelyföldön, sem Erdély más területén nem történt. Számot kell adjunk arról, hogy a vidék megmaradása érdekében, újra fel kell építeni a tudatokban a szolidaritás eszméjét, s „a magántulajdonon alapuló szövetkezeti rendszer visszahonosításával újra kell szervezni a szövetkezeti mozgalmat.

A tőkeerő összpontosítására újra kell alakítani a hitelszövetkezeteket, új föld-hitelintézetek szervezését kell napirendre tűzni, amelyek olcsó hitelekkel segítik a gazdálkodót modern eszközök és gazdasági felszerelések vásárlására, hogy képes legyen az európai versenyben megfelelő szakképzettséggel és technológiával helytállni. Tudott dolog, hogy a felvásárló szervezetek erőtlének, a termelő (például a tejtermelő) szervezetlen s kiszolgáltatott. Ha lenne érdekképviselője, termelő és értékesítő szövetkezete, csak akkor diktálhatná a terméke (például a tej) árát, nagyobb súlyú lehetne az áralku-tárgyalásokon a gazdaérdek.¹² Feltétlenül fontos legalább négy szerveződéstípus létrehozása, mégpedig (1) a beszerző-értékesítő szövetkezetek, (2) termelő-értékesítő szövetkezetek, (3) termelési csoportok, (4) hitelszövetkezetek.

2. A szociális szövetkezetek múltja és működése Nyugat-Európában 10-15 évre nyúlik vissza. Magyarországon a szociális szövetkezetekről szóló 141-es törvény 2006-ban jelent meg, és ma már több mint száz ilyen szövetkezet működik, míg nálunk (Romániában, tehát Erdélyben) sem szabályozás, sem törekvés nincs azok létrehozására és működtetésére, pedig ez a sajátos szövetkezeti forma magában hordozza a szociális gazdaság jellemző alapértékeit, és olyan igények, szükségletek kielégítésére törekszik, amelyekre a gazdasági szektor más területei nem alkalmasak. „A szociális szövetkezetek olyan személyek autonóm társulásai, akik önkéntesen egyesülnek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi, oktatási és kulturális céljaikat együttműködésben, demokratikusan irányított vállalkozásuk útján valósítsák meg. A szociális szövetkezet a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet. A szövetkezeti tag a feladat egészét vállaló szövetkezet aktív résztvevője; egyenlő joggal, az »egy tag – egy szavazat« elvének megfelelően vesz részt a szövetkezete működését meghatározó döntésekben, a végrehajtás ellenőrzésében, vezetői megválasztásában. A szociális szövetkezetek autonóm testületek, vezető tisztségeit tagjaik töltik be.”¹³

3. A klaszterek haszna kétségbevonhatatlan, még akkor is, ha megítélésük, illetve létrehozásuk módozatának tekintetében egyelőre igencsak éles különbözőségek tapasztalhatók. Az Egyesült Államokban még a múlt század hetvenes éveiben újtára bocsátott, a jó értelemben vett szövetkezeti rendszer szinonimájának tekinthető klaszter-rendszer, amely Romániában csak az elvek, Magyarországon már a gyakorlati megvalósítás szakaszában találhatóak. A klaszterek romániai híveinek tevékeny részvételével szeretnének megteremteni egy Kárpát-medencei rendszert, amely a kis- és középvállalkozások minőségi piaci megjelenését segíti elő.¹⁴ Létezik egy törekvés, hogy a klaszterek romániai híveinek tevékeny részvételével létrejöjjön egy Kárpát-medencei rendszer, amely a kis- és középvállalkozások minőségi piaci megjelenését segíti elő.

A klaszterek meghatározása Michael Porter, a Harvard Business School professzorának megfogalmazásában úgy hangzik: „[...] kölcsönösen együtt-

működő cégek, szakosodott beszállítók, szolgáltatók, kapcsolódó iparágak cégeinek és velük kapcsolatban álló intézmények (egyetemek, állami szervezetek, ügynökségek, szakmai egyesületek, kereskedelmi szövetségek) földrajzi koncentrációja, melyeket egy adott témában/területen hasonlóságuk és egymást kiegészítő jellemzőik kapcsolnak össze.”¹⁵

A közösségi érdekektől indítatva jó lenne mindezeket közérdekből fakadó szívügynek tekinteni, azzal az elgondolással, hogy „ha ez másnak jó, bizonyosan nekünk is jó”.

Jegyzetek

- ¹ *Magyar Kisebbség*, 1999/4., 3–85. p.
- ² L. BODÓ Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*, Szórvány Alapítvány Temesvár, Polis Kiadó, Kolozsvár, 2000, 85 p.
- ³ RMDSZ program/Stratégia, 2011, 11. p.
- ⁴ SOMAI József: Gazdasági életünk helye, *Közgazdász Fórum*, 2007/3., 43. p.
- ⁵ BODÓ (szerk.): *i.m.*, 85 p.
- ⁶ *Uo.*, 81–83. p.
- ⁷ FARKAS Mária: Az erdélyi vállalkozásfejlesztési központok hálózata, *Korunk*, 2004. február, 48. p.
- ⁸ L.: <www.szvesz.ro/celjaink> (letöltve: 2011. 05. 19.)
- ⁹ <<http://web.szvesz.ro>> (letöltve: 2011. 05. 19.)
- ¹⁰ <http://erdely.ma/kultura.php?id=89496&cim=erdelyi_vallalkozok_egyesulete_a_magyar_oktatases_kulturaert_audio> (letöltve: 2011. 05. 19.)
- ¹¹ *Erdély Ma* [499], 2011. január 25.
- ¹² SOMAI József: Esélyek és veszélyek: az erdélyi falusi lakosság jövője, *Polgári Élet*, 2005/2. szám
- ¹³ <http://www.ofa.hu/index.php?WG_NODE=WebPalyazatok&WG_OID=PALf70b99062f6216bf9#, *Szövetkezz/2007*> (letöltve: 2011. 05. 19.)
- ¹⁴ Klaszterek határon innen és túl, *Háromszék*, 2010. december 1.
- ¹⁵ L. Michael Porter a Harvard Business School professzora, <hu.wikipedia.org/wiki/Klaszter> (letöltve: 2011. 05. 19.)